MUHANDISLIK & IQTISODIYOT

№3

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2026
MART

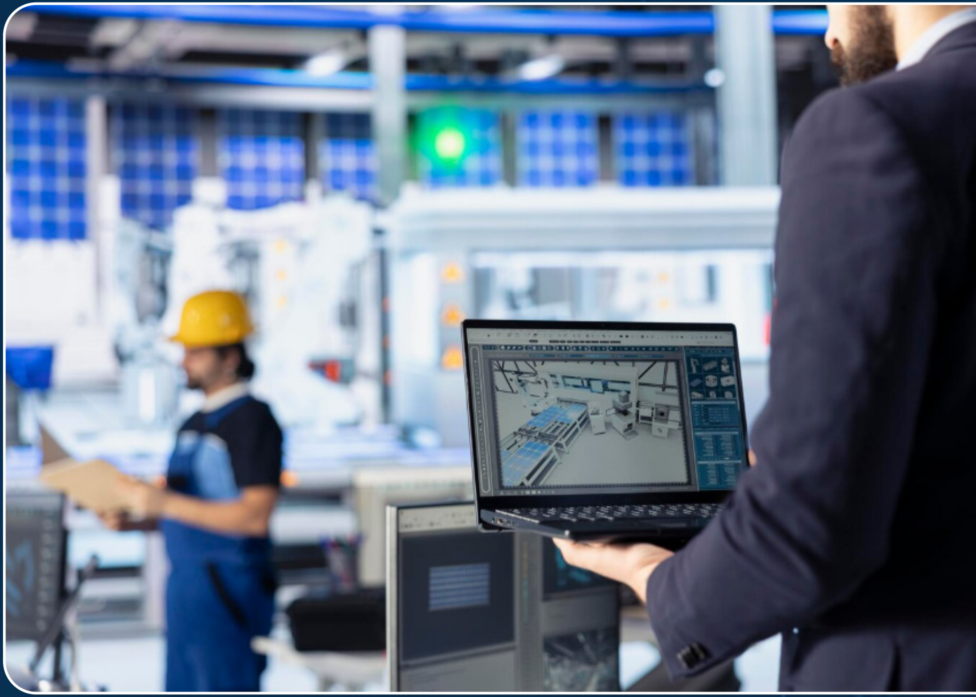

Milliy nashrlar

OAK: https://oak.uz/pages/4802

05.00.00 - Texnika fanlari
08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar
OPEN ACCESS
ULRICHSWEB GLOBAL SERIALS DIRECTORY
Academic Resource Index ResearchBib
ISSN INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER INTERNATIONAL CENTRE
CYBERLENINKA
OpenAIRE
ROAD
INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL
BASE
Crossref
НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ БИБЛИОТЕКА eLIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI
TOSHKENT DAVLAT TEXNIKA UNIVERSITETI
TOSHKENT DAVLAT TRANSPORT UNIVERSITETI
TOSHKENT ARXITEKTURA-QURILISH UNIVERSITETI
TOSHKENT KIMYO-TEXNOLOGIYA INSTITUTI
JIZZAX POLITEXNIKA INSTITUTI

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, mart.

Bosh muharrir:
Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:
Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor
Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor
Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,
Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent
Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD
Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)
Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.
Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor
Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikasiya va kompyuter tizimlari, telekommunikasiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz:
1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

KORXONALARDA ICHKI AUDIT TIZIMINING BOSHQARUV QARORLARI QABUL QILISHDAGI O'RNI 24
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li

FISKAL SIYOSAT SAMARADORLIGI VA SOLIQ TUSHUMLARI DINAMIKASI: O'ZBEKISTON MISOLIDA ILMIY TAHLIL 30
Abduraimova Nigora Abdugapparovna

YASHIRIN IQTISODIYOTNI KELTIRIB CHIQARUVCHI ASOSIY OMILLAR HAMDA IQTISODIYOTGA TA'SIRI 37
Toxtabayev Oybek Odilovich

QISHLOQ XO'JALIGI OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARIDA ZAMONAVIY BOSHQARUV 42
Rasulova Muxabbat Teshabayevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li

O'ZBEKISTON GLOBAL-IQTISODIY RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING O'RNI 48
Kuvatova Oliya Sheraliyevna

QURILISH SANOATIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING IQTISODIY MOHIYATI VA ULARNI KAPITAL BOZORI INSTRUMENTLARI ORQALI MOLIYALASHTIRISH IMKONIYATLARI 54
Igitov Jurabek Kuzibekovich

IQTISODIY ISLOHOTLAR DAVRIDA TIJORAT BANKLARINING INVESTITSIYA FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING OMILLARI 61
Yangiboyev F.B.

TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI ERTA ANIQLASH VA BOSHQARISHNING INTEGRATSIYALASHGAN RISK-INDEKS MODELI 68
Kalandarov Abdulla Baxtiyorovich, Rajabov Shoxrux Suvon o'g'li

RUX VA QO'RG'OSHINNI SELEKTIV AJRATIB OLISHNI KOMBINATSIYALASH TEXNOLOGIYASI VA NAZARIYASI 74
Eshonqulov Uchqun Xudaynazar o'g'li, Haqberdiyev Dilshod Qodir o'g'li

UY-JOY QURILISHI HAJMINI UZOQ MUDDATLI PROGNOZLASHDA EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH 81
Qidirniyazov Ajiniyaz Sherniyazovich

O'ZBEKISTONDA BOG'DORCHILIKNI RIVOJLANTIRISHDA IQLIM VA TABIIY OFATLAR NATIJASIDA YETKAZILDAN TALOFATLARNI DAVLAT TOMONIDAN KOMPENSATSIYA QILISH MEXANIZMI 85
Sattorov Orifjon Boymurodovich

AHOLI MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH ORQALI YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISH MEXANIZMLARI 90
Abdug'aniyev Uchqun Habibulla o'g'li

O'ZBEKISTON QURILISH SANOATIDA KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING RIVOJLANISH DINAMIKASI VA TENDENSIYALARI 96
Musaeva Aynura Abayxolievna

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF SOCIAL INFRASTRUCTURE TRANSFORMATION IN THE CONTEMPORARY ENVIRONMENT 104
Normurodov Khusan Eshmakhmatovich

AKSIYADORLIK JAMIYATLARINING INVESTITSION FAOLLIGINI BAHOLASH YO'LLARI 108
Begamov S.X.

DEBITORLIK QARZLARINING STRATEGIK BOSHQARUV HISOBINI TASHKIL QILISH YO'NALISHLARI 112
Normatova Gulmira Xayrullaevna

SOLIQLARNI PROGNOZLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH AMALIYOTI TAHLILI 118
Ergashov Jamshid Ashurovich

MEHNAT XARAJATLARI HISOBI: NAZARIY ASOSLAR, USULLAR VA BOSHQARUVDAGI AHAMIYATI 126
Tulyaganov Abdumalik Abdiraximovich

KORPORATIV XIZMATLARNING BANK FOYDASIGA TA'SIRI: KOMISSION VA FOIZLI DAROMADLAR TAHLILI 131
Qurbonov Abror Abdullayevich

TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING INSTITUTSIONAL VA TASHKILIY MEXANIZMLARI 136
Djamalov G'ofir Oribjanovich

OCHIQLIK INDEKSI VA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASH SAMARADORLIGI: O'ZBEKISTON TAJRIBASINING INSTITUTSIONAL TAHLILI 144
Dilshod Pulatov, Uchqun Abdug'aniyev

DUNYO SUG'URTA KOMPANIYALARINING MOLIYAVIY HOLATI VA NATIJALARI TAHLILI 153
Alimov Baxodir Batirovich

QISHLOQ HUDUDLARIDA XIZMAT KO'RSATISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH IMKONIYATLARI 160
Yuldashova Nilufar Ziyabayevna

QURILISH TASHKILOTLARIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING INNOVATSION USULLARI 164
Muxibova Guli Yarkinovna, Sharifxodjayeva Odina Ulug'bek qizi

AXBOROT-RESURS MARKAZLARINING TA'LIM JARAYONIGA TA'SIRINI BAHOLASH 168
Pirmedova Xayitgul Muxammedovna

IJTIMOIY HIMOYA QAMROVINI KENGAYTIRISH MEXANIZMLARI: XALQARO TAJRIBA VA INSTITUSIONAL YONDASHUVLAR 173
Bafoyev Farrux Jo'raqulovich

KORXONALARDA AI-DRIVEN "DECISION SUPPORT SYSTEMS" (DSS)NI JORIY ETISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI 181
Mardanova Ra'no

STRENGTHENING THE FINANCING OF FAMILY-OWNED ENTERPRISES IN UZBEKISTAN THROUGH BANK CREDIT 186
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Ibadullaeva Asal Ulugbek qizi

SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA DAVLAT BOSHQARUV TIZIMLARINI RAQAMLASHTIRISH 192
Aytmuratov Qutlımurat Jalgasovich

ATTRACTING INVESTMENTS FROM FINANCIAL MARKETS AND FACTORS INFLUENCING THE INCREASE OF THEIR ATTRACTIVENESS 196
Kholov Sherali Akhrorboyevich

MARKAZIY OSIYODA TRANSCHEGARAVIY SUV RESURSLARINI BOSHQARISH VA ADOLATLI TAQSIMLASHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI 200
Matkarimov Mansur

XALQARO XIZMATLAR SAVDOSIDA TIBBIY TURIZMNING IQTISODIY AHAMIYATI 206
Farxodova Shohnoza Umidbek qizi

BANK XIZMATLARI SIFATINI BAHOLASHNING KO'P OMILLI INDIKATORLARI TIZIMI 213
Ibroximov Ilxomjon Shavkatjon o'g'li

SANOAT KORXONALARINI IQTISODIY FAOLIYATINI OPTIMALLASHTIRISH YO'LLARI 219
Tillayeva Barno Ramizitdinovna

NOTIJORAT TASHKILOTLAR FAOLIYATIDA AUDITORLIK TEKSHIRUVI VA AUDITORLIK HISOBOTLARINING O'ZIGA XOSLIGI 224
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Ubaydullayev Toxirjon Abdullajanovich

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

ЦИФРОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ РЕИНТЕГРАЦИИ ВОЗВРАЩАЮЩИХСЯ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ: МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРАКТИКА И ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ КЫРГЫЗСТАНА.............230
Амантурова Дилбара Кыдыкбековна

РОЛЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОЙ ЛЕКСИКИ В ЯЗЫКОВОЙ ПОДГОТОВКЕ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ....................................237
Асрарова М.У.

О СКОРИНГОВЫХ МЕТОДАХ ЭКСПРЕСС-АНАЛИЗА ДОХОДНОСТИ АКЦИЙ УЗБЕКСКИХ ЭМИТЕНТОВ...242
Ирмухамедова Муслима Дилшодовна

UY-JOY QURILISHIDA ESKROU MEXANIZMLARINI JORIY ETISH ORQALI INVESTITSION XAVFSIZLIK VA MOLIYAVIY SHAFFOFLIKNI TA’MINLASH 247
Karimov Inomjon Ortikbaevich

YASHIL IQTISODIYOT SHAROITIDA KICHIK BIZNESNING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH MASALALARI 254
Kamoliddinov Ilxomjon Muxammadjonovich, Kobilov Murod Vakkosovich

TIJORAT BANKLARI RAQOBATBARDOSHLIGINING MOLIYAVIY BARQARORLIK KO‘RSATKICHLARIGA TA’SIRINI BAHOLASH...259
Axmedov Toxirjon Xasanjon o‘g‘li

SANOAT KORXONALARI IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHDA ENERGETIKA VA ISHLAB CHIQARISH SALOHIYATINING ROLI...264
Tursunxo‘jayev Sardor Jamoliddin o‘g‘li

TIJORAT BANKLARIDA KOMPLAENS-NAZORAT TIZIMI ORQALI RISKLARNI SAMARALI BOSHQARISH 270
Fayziyev Sherzod Djunaydilloyevich

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ БАНКОВСКИМИ РИСКАМИ И СТРАХОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ ОПЕРАЦИЙ В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ДИСТАНЦИОННОГО БАНКИНГА В ХОРЕЗМСКОЙ ОБЛАСТИ..275
Бахтиёров Худайберган Хамдам угли

DOIMIY BO‘LMAGAN KUCH TA’SIRIDA DEFORMATSIYALANUVCHAN STANDART CHIZIQLI QATTIQ MODEL ISHLAB CHIQISH VA SONLI TAHLIL QILISH..282
Ahmadov Ilhom Aktam o‘g‘li, Isomova Sabohat Islom qizi

YOUTH ENTREPRENEURSHIP AS A FACTOR OF STRUCTURAL ECONOMIC TRANSFORMATION IN UZBEKISTAN...290
Isakjanova Saboxat Muhamedovna

МОДЕЛИРОВАНИЕ САМОВОЗБУЖДЕНИЕ НЕЯВНОПОЛЮСНОГО СИНХРОННОГО ГЕНЕРАТОРА ПРОДОЛЬНО-ПОПЕРЕЧНОГО ВОЗБУЖДЕНИЯ..298
Пирматов Нурали Бердиёрович, Бекишев Аллаберген Ергашевич, Бердиёров Улугбек Нурали угли, Бердиёров Улмасбек Нурали угли

YURTIMIZDAGI EKOLOGIK SOF YOG‘OCH MATERIALLARIDAN TAYYORLANGAN ORAYOPMA KONSTRUKSIYALARINING CHO‘ZILISHGA QARSHILIGI 305
Yunusaliyev Elmurod Muhammadyaqubovich, Toshpulatov Ilhomjon Baxtiyorovich

AYDAR-ARNASOY KO‘LLAR TIZIMINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI VA ZAMONAVIY EKOLOGIK MUAMMOLARI...311
Aminov Hamza Husanovich, Madrimov Rajabboy Masharipovich, Xamdullayeva Aziza Baxtiyor qizi

EXPLAINABLE AI YORDAMIDA SOC UCHUN TUSHUNTIRILADIGAN KIBERXAVF ANIQLASH TIZIMINI ISHLAB CHIQISH 318
N.N. Jo‘rayev, A.Sh. Juraboyev

QUYOSH FOTOELEKTRIK MODULLARINI SUV YORDAMIDA TOZALASH VA SOVITISH USULLARI TAHLILI 324
Ibragimov Umidjon Hikmatullayevich, Qodirov Jobir Ro‘zimamatovich, Izomov Shahzod Niyoz o‘g‘li, To‘ymurodov Quvonchbek Sherzod o‘g‘li

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING QURILISH SOHASIGA INTEGRATSIYASI: ILG‘OR XALQARO TAJRIBA 332
Fayziyeva Gulnoza Abdurahmonovna

ФАКТОРЫ НАЛОГОВОЙ КУЛЬТУРЫ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА СОБИРАЕМОСТЬ НАЛОГОВ: СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ И ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ 339
Хакимова Ситора Ильёсжон кизи, Муталова Дилором Махамаджановна

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ЭКСПЕРТНОГО ПРОГНОЗИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ 345
Л.А. Кадырова, Б. Н. Эгамов

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SUG‘URTA BOZORINING TUZILISHI TAHLILI 350
G‘oziyeva Aziza Abdusalomovna

MINTAQALARDA INNOVATSION FAOLIYATNI MOLIYALASHTIRISH MANBALARINI DIVERSIFIKATSIYA QILISH MASALALARI 358
Xamrayev Quvvat Iskandarovich

KONTEYNERLI TASHUVLARNING JORIY HOLATI, MAVJUD MUAMMOLAR VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI 366
Samatov G‘affor Alloqulovich, Xolmatov Bekzod Nurmatovich, Toxirov Maxmudjon Murodjon o‘g‘li, Absattarov Isomiddin Xotam o‘g‘li

KICHIK BIZNES KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH OMILLARI BO‘YICHA NOMUVOFIQLIKNI ANIQLASH VA BARTARAF ETISH MEXANIZMI 381
Kaypnazarova Gulshad Xojamuratovna

TASHQI SAVDO BALANSINI MUVOZANATLASHTIRISH: NAZARIY VA AMALIY JIHATLAR 386
Rahimov Eshmurod Normurodovich, Misliddinov Ikromjon Kamoliddin o‘g‘li

SIFATLI TIBBIY XIZMAT KO‘RSATISH VA AHOLIGA QAMROVNI TA’MINLASHDA BOSHQARUV QARORLARINING AHAMIYATI 391
Satvoldiyev Ulugbek Kamilovich

SUN’IY INTELLEKT TIZIMLARIDA GIPERPARAMETRLARNI MATEMATIK OPTIMALLASHTIRISH USULLARI 396
Husan Arziqulov Normurod o‘g‘li

ENHANCING THE SERVICE SECTOR AS A MEANS OF CREATING EMPLOYMENT IN TOURISM INFRASTRUCTURE 401
Zarikeev Rasul Polatovich

EXPANDING BANK CREDIT OPPORTUNITIES FOR FAMILY-OWNED ENTERPRISES IN UZBEKISTAN 406
Isakov Janabay Yakipbaevich

BANKS’ BROKERAGE AND ADVISORY SERVICES IN FACILITATING SECURITIES TRANSACTIONS AND IMPROVING MARKET LIQUIDITY 412
Isakov Isobek Janabay uli

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ МЕХАНИЗМОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ ВНЕШНЕЙ ТОРГОВЛИ 416
Ибрагимов Мансур Ахметович

ОПТИМИЗАЦИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛОГИСТИЧЕСКИХ ПРОВАЙДЕРОВ В УСЛОВИЯХ ПОСТРОЕНИЯ НОВЫХ ЦЕПЕЙ ПОСТАВОК 421
Маннапова Феруза Фахриддин кызы

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ISLOM MOLIYASINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH VA INSTITUSIONAL ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 428
Isroilov Obid Olimjonovich

OZIQ-OVQAT BOZORI KON’YUNKTURASINI BAHOLASHDA KO‘P OMILLI REGRESSIYA MODELINING SAMARADORLIGI 433
Abduraxmonov Adxamjon Sultonboyevich

AHOLI TURMUSH TARZINI YAXSHILASHNING ISTIQBOLLARI 438
Djuraeva Didora Sobirjonovna

ZAMONAVIY MOLIYAVIY INFRATUZILMANING INSTITUSIONAL ASOSLARI: TO'LOV TIZIMLARI NAZARIYASI VA O'ZBEKISTON AMALIYOTI 441
Toshniyozov Sherali Kamoliddinovich

XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARIDA RAQAMLI MENEJMENT VA SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA STRATEGIK BOSHQARUVNI TAKOMILLASHTIRISH 449
Zayavitdinova Nafisa Muxammadovna

CORPORATE GOVERNANCE, FDI, AND URBANIZATION IN THE GREEN ECONOMIC TRANSFORMATION OF UZBEKISTAN 454
Ablaeva Valentina

FEMALE ENTREPRENEURSHIP AND MICRO-ENTERPRISE DEVELOPMENT 460
Dilafruz Kuchkorova

LEGIRLANGAN PO'LATLARDAN TAYYORLANGAN PROKATLASH JO'VALARINI CHIDAMLILIGINI OSHIRISH UCHUN TERMIK PUXTALASH TEXNOLOGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH 466
Saydumarov Botir Muradovich, Berdiyev Darob Murotovich, Tashmatov Ravshan Qobilovich

SHAMOL TURBINASINING IKKI TOMONLAMA TA'MINLANADIGAN ASINXRON GENERATORI O'TKINCHI JARAYONLARINING TAHLILI 471
Bekishev Allabergen Yergashevich, Kurbonov Najmiddin Abduxamidovich,
Yunusov Obidxon Abdivait o'g'li, Jo'rayev Doston Majid o'g'li

TIJORAT BANKLAR FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISHGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR TAHLILI 479
Babaxanova Dildora Rustamovna

RAQOBAT USTUNLIGIGA ERISHISHDA ZAMONAVIY MARKETING TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASH 485
Meliqulov Abduhalil Norinovich

JAMOAT AHAMIYATIGA EGA TASHKILOTLAR TOIFASIGA KIRITISH MEZONLARI, ULARNING MOLIYAVIY HISOBOTLARI VA AUDITIGA QO'YILADIGAN TALABLAR 490
Shodiyev Murodjon Bakirovich

EFFICIENCY OF IMPROVING THE IT SERVICES EXPORT 494
Uzakov Ortik Shaymardanovich

CHORVACHILIKDA ILK VETERINARIYA XIZMATI TARIXI: QADIMGI O'ZBEKISTON MISOLIDA 499
Sayfudinova Djamila Badridinovna

AHOLINI IJTIMOIY HIMOYALASH TIZIMINI BOSHQARISHGA BAG'ISHLANGAN DASTLABKI ILMIY QARASHLARNING SHAKLLANISHI VA ULARNING TAHLILI 503
Xamroyev Anvar Ashurovich

AHOLINING MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI HAMDA MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING IQTISODIY AFZALLIKLARI 508
A.A.Abduvoxidov

NODAVLAT OLIY TA'LIM MUASSASALARINING MOLIYAVIY HOLATINI KOMPLEKS BAHOLASH VA IQTISODIY SAMARADORLIGINI TAHLIL QILISH 518
Turmanqulov Norpo'lat Sa'dullayevich

PERFORMANCE APPRAISAL FAIRNESS AND EMPLOYEE OUTCOMES IN UZBEKISTAN'S EDUCATIONAL INSTITUTIONS: A QUANTITATIVE INVESTIGATION 525
Farida Nishanova

SANOAT KORXONALARIDA SIFAT BOSHQARUVI TIZIMLARINING ISHLAB CHIQARISH JARAYONIGA TA'SIRI 535
O'.M. Baytanov

DIGITAL METHODS FOR MONITORING HAND HYGIENE AND AUTOMATIC NAIL SEGMENTATION USING COMPUTER VISION TECHNOLOGIES 540
Shavkat Shukhratovich Azimov, Temurbek Zokir Ugli Daminov, Durdona Nurjonovna Rasulova, Dilorom Umrzakovna Nalibaeva

MATLAB-BASED OPTIMIZATION OF METHANE FEED INTAKE IN A GTL PLANT FOR SYNTHETIC FUEL PRODUCTION....545
U.T. Beshimov, U.R. Azamatov, A.G. Makhsumov, E.E. Mashaev

НЕОБХОДИМОСТЬ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОПТИМАЛЬНОГО ИНВЕСТИЦИОННОГО ВЛОЖЕНИЯ В СОЦИАЛЬНО-ЗНАЧИМЫХ ИННОВАЦИОННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ 554
Зайналов Ж.Р. , Абдуллаева С.Ш., Нурмухамедов А.М.

INFORMATIKA FANINI O‘QITISHDA ONLAYN TEST VA AVTOMATIK BAHOLASH TIZIMLARI: INNOVATSION METODLAR, ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA DOLZARB MUAMMOLAR TAHLILI....561
Nasriddinov Zaynobiddin Xusniddin o‘g‘li, Sayidov Nozimjon Abdulnosirovich

SERVOMOTORLARNING XARAKTERISTIKALARI 565
Pirmatov Nurali Berdiyarovich, Egamov Akmal Mamarasulovich, Mamarasulov Nodir Akmal o‘g‘li

XIZMAT KO‘RSATISH SOHASINI BOSHQARISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH....572
O‘rinov Komiljon Kozimovich

MAISHIY XIZMAT KO‘RSATISHDA SIFAT NAZORATINI OSHIRISHNI RAQAMLASHTIRISH YO‘LLARI....576
Meliyev X.T.

INVESTIGATION OF THE EFFICIENCY OF FATS AND OILS REMOVAL FROM WASTEWATER GENERATED BY PUBLIC CATERING ENTERPRISES 585
Durdona Obutjonova, Xayrullo Ibroximov, Ahmadjon Ibadullaev, Umar Chorshanbiev, Babaev Askar

INSON KAPITALINING IQTISODIY MAZMUNI, UNI MOLIYALASHTIRISH MEXANIZMLARI VA O‘ZBEKISTONDA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI 591
Ismailova Gulruh Faxriddinovna

HUDUDLARDA MOLIYAVIY INKLYUZIVLIKNI RIVOJLANTIRISH VA AHOLINING MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI OSHIRISH MUAMMOLARI....596
Azlarova Mushtariybegim Abror qizi

NORASMIY BANDLIK VA DAROMADLARNI SOLIQQA TORTISHDA SOLIQ IMTIYOZLARIDAN FOYDALANISH TAHLILI 600
Bozorova Ozoda Raximovna

DAVLAT KORXONALARINI OMMAVIY JOYLASHTIRISH (IPO) ORQALI XUSUSIYLASHTIRISHNING DOLZARB MASALALARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH YO‘NALISHLARI (“UZAUTO MOTORS” VA “O‘ZBEKTELEKOM” AJ MISOLIDA)....605
Razikov Ulug‘bek Zaripovich

QURILISHDA INNOVATSION FAOLIYAT TUSHUNCHASI VA TURLARI 611
B.K.Abdusamatov, I.A.Yusupov

ИССЛЕДОВАНИЕ МЕТОДОВ ЗАКРЕПЛЕНИЯ ПОДВИЖНЫХ ПЕСКОВ И ЭФФЕКТИВНОСТИ ЗАЩИТНЫХ ЛЕСНЫХ ПОЛОС ВДОЛЬ ЖЕЛЕЗНЫХ ДОРОГ 615
Лесов Кувандык Сагинович, Хуршида Абдимуминовна

SURXONDARYO VILOYATI TUMANLARIDA INVESTITSIYA MUHITINI YAXSHILASH OMILLARI....621
Qosimova Nodira Saidovna

QISHLOQ XO‘JALIGI ISHLAB CHIQARISH XARAJATLARINI OPTIMALLASHTIRISH VA RENTABELLIKNI OSHIRISH STRATEGIYALARI (ANDIJON VILOYATI MISOLIDA) 627
Sanjarbek Sotvoldiyev Dilshodbek o‘g‘li, Qodirov Zohidjon Eraliyevich

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

YIRIK KORXONALARDA SOLIQ NAZORATI TEKSHIRUVLARIGA OID ILMIY TALQINLARNING TAHLILI 632
Qo‘shaqov Asrorjon Nematjonovich

QUYOSH ISSIQXONALARIDA QUYOSH ENERGETIK QURILMALARIDAN FOYDALANISH USULLARI VA TEXNIK YECHIMLARI 640
Komilova Nodira Abdirahmon qizi

IT-KORXONALARIDA INVESTITSIYA VA EKSPORTNI RIVOJLANTIRISH YO‘NALISHLARI TAHLILI 648
Uzaqov Ortik Shaymardanovich

O‘ZBEKISTON IQTISODIY RIVOJLANISHIDA XALQARO MOLIYA INSTITUTLARI ISHTIROKIDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN LOYIHALAR TAHLILI 655
Rasulova Dilfuza Valiyevna

СТРУКТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ И ФАКТОРЫ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПОДОТРАСЛЕЙ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УЗБЕКИСТАНА 666
Уролова Севара Бехзод кизи

MAHALLIY BUDJETLARNI SHAKLLANTIRISH VA TAQSIMLASH JARAYONIDA FUQAROLAR ISHTIROKI: SO‘ROVNOMA NATIJALARI ASOSIDA TAHLIL 672
Shukurova Parizod, Soatova Nodira Boboxonovna

TRANSPORT SOHASIDA DASTURIY BUDJETLASHTIRISH: XORIJIY TAJRIBA....677
Mirzayeva Dildora Inomovna, Alijonov Ahadjon Hasanboy o‘g‘li

TRANSPORT SOHASIDA DASTURIY BUDJETLASHTIRISH: XORIJIY TAJRIBA

Mirzayeva Dildora Inomovna
Iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi
Budjet-soliq ilmiy tadqiqotlari instituti
Budjet siyosati va budjetlararo munosabatlarni takomillashtirish
loyihasi boʻlimi bosh mutaxassisi
Email: dildoramirzaeva71@gmail.com
ORCID: 0009-0008-8329-330X

Alijonov Ahadjon Hasanboy oʻgʻli
Iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi
Budjet-soliq ilmiy tadqiqotlari instituti Budjet siyosati va
budjetlararo munosabatlarni takomillashtirish loyihasi boʻlimi bosh mutaxassisi
Email: ahadjon2612@gmail.com
ORCID: 0009-0005-5985-7708

Annotatsiya. Ushbu maqolada transport sohasida budjet dasturlarini shakllantirish va amalga oshirishning xalqaro tajribasi Fransiya va Qozogʻiston misolida qiyosiy tahlil qilingan. Tadqiqotda Fransiyaning iqlim kun tartibiga asoslangan modeli va Qozogʻistonning ijtimoiy-infratuzilmaviy modellari qiyoslanib, ularning natijadorlik koʻrsatkichlari tizimi va mablagʻlarni taqsimlash mexanizmlari oʻrganilgan. Aniqlangan institutsional xususiyatlar asosida Oʻzbekiston transport tizimida ekologik mezonlarni integratsiya qilish va sohaviy indikatorlar sifatini oshirish boʻyicha takliflar berilgan.

Kalit soʻzlar: dasturiy budjetlashtirish, transport infratuzilmasi, yashil budjet, uglerod emissiyasi, ijtimoiy mobillik, natijadorlik indikatorlari, transportda modal oʻtish, davlat xarajatlari samaradorligi.

Abstract. This article provides a comparative analysis of international experience in formulating and implementing budget programs in the transport sector, using France and Kazakhstan as case studies. The research compares the French climate-centered model with Kazakhstan's socio-infrastructure models, analyzing their performance indicator systems and resource allocation mechanisms. Based on the identified institutional features, recommendations are proposed for integrating environmental criteria and enhancing the quality of sectoral indicators within Uzbekistan's transport system.

Keywords: program-based budgeting, transport infrastructure, green budgeting, carbon emissions, social mobility, performance indicators (KPI), modal shift in transport, public expenditure efficiency.

Аннотация. В данной статье проведен сравнительный анализ международного опыта формирования и реализации бюджетных программ в транспортном секторе на примере Франции и Казахстана. В исследовании сопоставляются французская модель, основанная на климатической повестке, и социально-инфраструктурная модель Казахстана, анализируются их системы индикаторов результативности и механизмы распределения ресурсов. На основе выявленных институциональных особенностей сформулированы предложения по интеграции экологических критериев в транспортную систему Узбекистана и совершенствованию отраслевых индикаторов эффективности.

Ключевые слова: программное бюджетирование, транспортная инфраструктура, зеленый бюджет, интеграция экологических критериев, социальная мобильность, индикаторы результативности, модальный сдвиг в транспорте, субсидирование, эффективность государственных расходов.

KIRISH

Transport sohasi barqaror iqtisodiy oʻsishni ta’minlash, yangi ish oʻrinlarini yaratish hamda aholining ijtimoiy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishda strategik ahamiyatga ega. Biroq, aksariyat rivojlanayotgan mamlakatlarda transport infratuzilmasini rivojlantirish va undan foydalanish samaradorligi pastligicha qolmoqda. Jahon banki (World Bank, 2024) ma’lumotlariga koʻra, qariyb bir milliard aholining asosiy avtomobil yoʻllaridan uzilib qolganligi kambagʻallik darajasi bilan bevosita bogʻliq boʻlsa, yoʻl-transport hodisalari oqibatidagi insoniy yoʻqotishlarning 93 foizi aynan rivojlanayotgan davlatlar hissasiga toʻgʻri kelmoqda (World Bank, 2024[1]).

Shu bilan birga, transport sektori global issiqxona gazlari chiqindilarining 20 foizini tashkil qilib, atrof-muhitga salbiy ta’sir koʻrsatuvchi asosiy manbalardan biri sanaladi. Mavjud rivojlanish modellari saqlanib

qolgan taqdirda, 2050-yilga borib sohadagi chiqindilar hajmi 60 foizgacha ortishi prognoz qilinmoqda [1]. Ushbu tendensiyalar budjet resurslarini taqsimlashda an'anaviy "moddalar kesimida" moliyalashtirishdan voz kechib, ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik omillarni kompleks hisobga oluvchi dasturiy yondashuvga o'tish zaruratini keltirib chiqarmoqda. Dasturiy budjetlashtirish (PBB) mexanizmi, shu jumladan, transport sohasiga mablag'larni konkret iqtisodiy va ijtimoiy natijalarga (masalan, yo'l harakati xavfsizligini oshirish, logistika xarajatlarini kamaytirish) bog'lash imkonini beradi.

Mazkur global muammolar O'zbekiston uchun ham dolzarb hisoblanadi. «O'zbekiston – 2030» strategiyasida belgilangan iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va «yashil» tamoyillarni joriy etish maqsadlari davlat moliyasini boshqarish tizimini tubdan isloh qilishni taqozo qiladi. Xususan, transport sohasida davlat xarajatlarini boshqarishning natijaga yo'naltirilgan (performance-based) modellarini tatbiq etish fiskal xatarlarni cheklash va xizmatlar sifatini oshirishning muhim vositasi hisoblanadi.

Ushbu tadqiqotning asosiy vazifasi — xorijiy davlatlar tajribasini tahlil qilish orqali O'zbekiston sharoitida qo'llash mumkin bo'lgan institutsional mexanizmlarni aniqlashdan iborat. Maqolada transport sohasida dasturiy budjetlashtirishning normativ-huquqiy asoslari, budjet dasturlarining ierarxiyasi, maqsadli indikatorlar tizimi hamda samaradorlikni baholash amaliyoti qiyosiy tahlil qilinadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Transport sohasida dasturiy budjetlashtirishning asosiy konseptual g'oyasi — budjet xarajatlarini oddiy moddalar kesimidan natijadorlikka yo'naltirilgan tizimga o'tkazish va qaror qabul qilish jarayonini formallashtirishdan iborat (Cook, Application of Program Budgeting to Transportation, 1960[4]). Ushbu yondashuv mablag'larni nafaqat obyektlar bo'yicha taqsimlash, balki ularni aniq servis darajasi va ijtimoiy-iqtisodiy naf bilan bevosita bog'lashni nazarda tutadi. Biroq, amaliyotda strategik maqsadlar va operatsion ko'rsatkichlar o'rtasidagi nomuvofiqlik xarajatlar samaradorligini pasaytiruvchi asosiy omil sifatida qayd etiladi (Bondarev, 2020[5]). Shu bois, zamonaviy tadqiqotlarda "maqsadlar → vazifalar → tadbirlar → natijaviy ko'rsatkichlar" zanjirini raqamli indikatorlar orqali mustahkamlash dolzarb vazifa sifatida ko'rilmoqda.

Dasturiy budjetlashtirishning ijtimoiy va institutsional ahamiyati Jahon banki tomonidan ham e'tirof etilib, mazkur tashkilot tomonidan tayyorlangan tahliliy hisobotlarda transport infratuzilmasi va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik alohida ta'kidlanadi. Xususan, transport tarmog'iga davlat xarajatlarini samarali taqsimlash hududiy tengsizlikni kamaytirish, bozorlarga kirish imkoniyatini kengaytirish va aholining ijtimoiy harakatchanligini oshirishga xizmat qilishi qayd etiladi. Shu bilan birga, transport sohasidagi davlat xarajatlarining samaradorligini baholashda an'anaviy "kirish xarajatlari" (input-based) yondashuvi yetarli emasligi, natija va ta'sir ko'rsatkichlariga asoslangan modellarga o'tish zarurligi ta'kidlangan (World Bank, 2024[1]).

Bugungi kunda ushbu tizim yanada takomillashib, Xalqaro transport forumi (ITF, 2024) tahliliy materiallarida transport sohasiga ajratiladigan mablag'larni multimodal transport tizimini (multimodal mobility) rivojlantirish va ijtimoiy natijadorlikni oshirishga qaratilgan dasturlar asosida taqsimlash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Bunday yondashuv transport sohasidagi budjet dasturlarining samaradorligini oshirish bilan birga, transport investitsiyalarini iqlim o'zgarishiga qarshi kurash, barqaror mobillikni rivojlantirish va ijtimoiy inklyuzivlikni ta'minlash kabi strategik maqsadlar bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi (ITF, 2024[3]).

Transport sohasida budjet xarajatlarining ekologik ta'siri ham zamonaviy tadqiqotlarda muhim o'rin egallamoqda. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (OECD) 2024-yilgi hisobotlarida transport sektori iqlim o'zgarishiga ta'sir etuvchi asosiy manbalardan biri sifatida qayd etilib, ekologik maqsadlarni budjet jarayoniga integratsiya qilish masalalari yoritilgan. Unda mamlakatlar transport dasturlarini moliyalashtirishda iqlim omillarini hisobga olish, xarajatlarni "iqlim markirovka" qilish va ularni strategik dekarbonizatsiya maqsadlari bilan bog'lash amaliyotini joriy etayotgani ko'rsatilgan (Green Budgeting in OECD Countries 2024[2]).

Shu nuqtayi nazardan, "yashil" budjetlashtirish (green budgeting) konsepsiyasi transport sohasida dasturiy budjetlashtirishning yangi bosqichi sifatida qaralmoqda. Mazkur yondashuv faqat xarajatlarning miqdorini emas, balki ularning ekologik natijalarini ham baholashni nazarda tutadi. Ayniqsa, temir yo'l infratuzilmasi, jamoat transporti, elektrlashtirish va uglerod chiqindilarini kamaytirishga qaratilgan dasturlar doirasida budjet resurslarining strategik yo'naltirilishi alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Shu bilan birga, ilmiy adabiyotlarda transport sohasidagi budjet dasturlarining samaradorligini baholash muammolari ham qayd etilgan. Yirik infratuzilma loyihalarida xarajatlar oshib ketishi, muddatlarning cho'zilishi va kutilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy samaraning to'liq ta'minlanmasligi holatlari kuzatiladi. Bu esa budjet dasturlarini shakllantirishda aniq indikatorlar tizimini ishlab chiqish, monitoring va baholash mexanizmlarini kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot transport sohasida dasturiy budjetlashtirish amaliyotini o'rganish va qiyosiy tahlil qilishga asoslangan. Tadqiqot doirasida Fransiya va Qozog'iston kabi davlatlarning rasmiy budjet hujjatlari va hisobotlari,

xalqaro moliyaviy institutlar (IMF, OECD, World Bank) hisobotlari hamda ochiq manbalardan olingan ma’lumotlar tahlil qilindi. Hujjatlar tahlili orqali budjet dasturlarining ierarxiyasi va samaradorlikni baholash amaliyoti o‘rganilib, xorijiy tajribani O‘zbekistonning milliy budjet tizimiga moslashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Xorijiy amaliyotda transport sohasidagi budjet dasturlari milliy transport siyosatining strategik ustuvorliklarini amalga oshiruvchi asosiy moliyaviy vosita hisoblanadi. Bunda budjet dasturlarining mantiqiy tuzilmasi resurslarni shunchaki taqsimlash vositasi emas, balki davlat boshqaruvining xususiyatlaridan kelib chiqib, strategik maqsadlarni aniq natijadorlik ko‘rsatkichlariga transformatsiya qiluvchi mexanizmdir. Boshqacha aytganda, milliy transport siyosatida belgilangan ustuvor yo‘nalishlar (masalan, xavfsizlik, mobillik yoki ekologiya) budjet dasturlarining tarkibi va moliyalashtirish hajmlari orqali o‘z ifodasini topadi. Bu borada Fransiya tajribasi yaxshi amaliyot bo‘lib, unda transport sohasidagi budjet dasturlari bevosita mamlakatning iqlim strategiyasi va ekologik majburiyatlarini ijro etishga moslashtirilgan.

Xususan, Fransiyaning “Moliyaviy qonunchilik to‘g‘risida”gi Organik qonunga asoslanuvchi dasturiy budjetlashtirish modeli asosiy e’tiborni mablag‘larni oddiy taqsimlashdan aniq ijtimoiy ahamiyatga ega natijalarga erishishga qaratadi (LOLF[6]). Transport sohasida ushbu yondashuv yaqqol “yashil” xarakterga ega. Transport sektori mamlakatda issiqxona gazlari chiqindilarining uchdan bir qismini tashkil qiluvchi eng katta manbalardan biri bo‘lganligi tufayli, uning chiqindilarini kamaytirish Fransiyaning ekologik va energetik transformatsiyasida muhim ahamiyatga ega. Shunga ko‘ra, transport xarajatlari ham iqtisodiy rivojlanish, ham ekologik barqarorlik va mobillikni ta’minlash maqsadlariga yo‘naltiriladi.

LOLF qonuniga muvofiq, davlat budjeti xarajatlari missiyalar (strategik yo‘nalishlar) bo‘yicha taqsimlanadi. Fransiya budjetining asosiy xususiyatlaridan biri transport va ekologiya sohalarining “Écologie, développement et mobilité durables” (Ekologiya, barqaror rivojlanish va mobillik) makro-missiya doirasida birlashtirilganidir. Bunday tuzilma idoraviy tarqoqlikning oldini oladi, ya’ni avtomobil yo‘llari, temir yo‘llar va portlarni rivojlantirish xarajatlari bevosita mamlakatning ekologik maqsadlariga bo‘ysundirilgan. Bu transport sohasidagi har qanday budjet qarori atrof-muhitga ta’siri nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqilishini anglatadi.

Mazkur missiya tarkibidagi transport sohasiga tegishli 203-“Infratuzilma va transport xizmatlari” (Infrastructures et services de transports) budjet dasturi orqali barcha turdagi transport infratuzilmasini (avtomobil va temir yo‘llari, suv transporti va portlar) rivojlantirish va saqlash xarajatlari moliyalashtiriladi (PAP, 2025[7]).

Quyidagi 1-rasmda 203-“Infratuzilma va transport xizmatlari” budjet dasturining tuzilmasi keltirilgan (1-rasm).

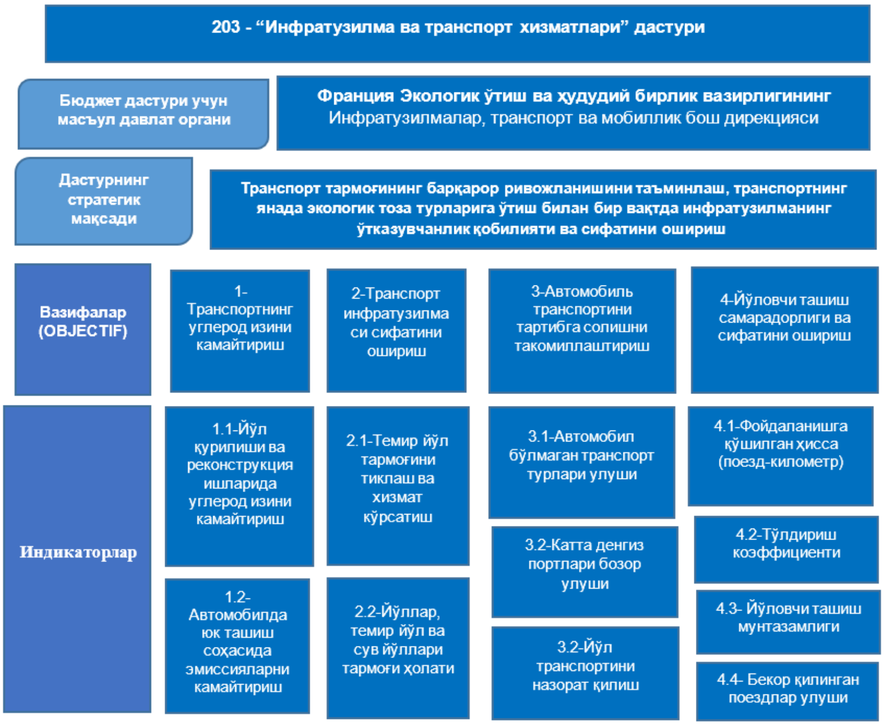

1-rasm. 203-dastur tuzilmasi[1]

1 Manba: muallif ishlanmasi

203-budjet dasturi Fransiyaning «Milliy past uglerodli strategiyasi» (Stratégie nationale bas-carbone, SNBC) doirasida belgilangan iqlim maqsadlariga erishishning asosiy moliyaviy dastagi hisoblanadi. Ushbu strategiya 2050-yilga qadar transport sektorida to'liq uglerod neytralligini (Carbon Neutrality) ta'minlashni nazarda tutadi. Dasturning konseptual asosini transport turlari o'rtasidagi muvozanatni o'zgartirish, ya'ni «modal o'tish» (Modal Shift) jarayonini moliyalashtirish tashkil etadi. Xususan, davlat budjet subsidiyalari va maqsadli investitsiyalar orqali ekologik toza transport turlarining (temir yo'l va ichki suv transporti) iqtisodiy jozibadorligini oshiradi. Bunday yondashuv transport logistikasida avtomobil tashuvlariga bo'lgan qaramlikni kamaytirib, biznes subyektlari uchun past emissiyali transport xizmatlaridan foydalanishni iqtisodiy jihatdan yanada manfaatli qilishga yo'naltirilgan.

Xususan, Yillik samaradorlik loyihasiga ko'ra, 203-dasturning 2026-yilgi budjeti majburiyatlar bo'yicha 9,4 mlrd yevro va to'lov kreditlari bo'yicha 8,1 mlrd yevroni tashkil qiladi. Ushbu mablag'lar asosan mavjud infratuzilmaning ekspluatatsiyasi, xizmat ko'rsatish va modernizatsiya qilishga yo'naltirilgan (+7,8 foiz), yangi investitsiyalar esa qisqartirilgan (-4,7 foiz). Transport tarmoqlari bo'yicha ("modalité" – modallik nuqtayi nazaridan) temir yo'l transportiga alohida ustuvorlik berilgan (+12,3 foiz), avtomobil transportiga esa mablag' ajratilishi kamaytirilgan (-15,3 foiz) [7].

Fransiya bevosita budjet ajratmalaridan tashqari, Transport infratuzilmasini moliyalashtirish agentligidan (AFITF) ham foydalanadi. Ushbu agentlik "ekologik" daromadlarni (aviachiptalarga soliqlar, pullik yo'l konsessiyalaridan tushumlar) jamlaydi va ularni asosan ekologik toza transport turlari foydasiga qayta taqsimlaydi. Bu budjet siyosatida "ifloslantiruvchi to'laydi" tamoyilining amaldagi yaqqol namunasidir.

Dasturiy budjetlashtirishning eng muhim jihati — bu natijalarga asoslanishdir. 203-dasturning maqsad va indikatorlar tizimi vertikal integratsiya tamoyiliga asoslanib, global iqlimiy maqsadlarni aniq budjet xarajatlarining operatsion samaradorligi bilan bog'laydi. Mazkur dastur doirasida davlat xarajatlarining yo'nalishini belgilab beruvchi beshta asosiy ustuvorlik (Objectif) ajratilgan:

1. Transport sohasining uglerod izini qisqartirish — Stratégie nationale bas-carbone talablari asosida issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish va infratuzilma loyihalarida ekologik mezonlarni ustuvor qilish.
2. Infratuzilma sifatini oshirish — yangi qurilishdan ko'ra mavjud transport tarmoqlarini saqlash, modernizatsiya qilish va texnik holatini yaxshilashga ustuvor ahamiyat berish.
3. Modal qayta taqsimlash — avtomobil transportiga qaramlikni kamaytirish, temir yo'l va suv transporti ulushini oshirish orqali barqaror transport tizimini shakllantirish (Elning European Green Deal strategiyasiga muvofiq).
4. Yo'lovchi transport samaradorligi — davlat subsidiyalari hisobidan moliyalashtiriladigan milliy yo'lovchi tashish xizmatlarining iqtisodiy samaradorligi, muntazamligi va sifatiga erishish.
5. Ijtimoiy barqarorlik — yuk avtomobil transporti sohasida mehnat sharoitlarini yaxshilash va bandlikni qo'llab-quvvatlash orqali ekologik islohotlarni ijtimoiy muvozanat bilan amalga oshirish [7].

Ta'kidlash joizki, mamlakatda transport sohasidagi ekologik va tarkibiy islohotlar kadrlar salohiyatini saqlash va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash choralari bilan birga olib boriladi. Shu nuqtayi nazardan, yuk avtomobil transporti haydovchilarining og'ir mehnat sharoitlarini kompensatsiya qilish va sohada bandlikni saqlab qolish davlat siyosatining muhim qismi hisoblanadi (1-jadval).

1-jadval. 203-dastur maqsadlari va samaradorlik indikatorlari[2]

Maqsad/Indikator	O'lchov birligi va hisoblash	Baholanadigan natija
Objectif 1. Transport sohasining uglerod izini qisqartirish		
1.1. "Yo'llarni qurish va kapital ta'mirlashda uglerod izini kamaytirish" indikatori	Yo'l qurilishi va kapital ta'mirlash ishlari jarayonida chiqarilgan CO_2 va boshqa issiqxona gazlari miqdori (tonna CO_2-ekv.)	Ekologik natija (outcome); infratuzilma loyihalarida kam uglerodli texnologiyalarni joriy etish va investisiya qarorlarini ekologik mezonlar asosida qabul qilishga xizmat qiladi
1.2. "YUk avtomobil transportida issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish"	YUk avtomobil transportidan chiqarilgan issiqxona gazlari miqdori (tonna CO_2-ekv.)	Ekologik natija (outcome); yoqilg'i samaradorligi, muqobil yonilg'ilar va logistika qarorlari samaradorligini baholanadi
Objectif 2. Transport infratuzilmasi sifatini yaxshilash		
2.1. Infratuzilmaning texnik holati indikatori	Normativ talablarga javob beradigan infratuzilma ob'ektlari ulushi (foiz)	Aktivlar holati natijasi (output/outcome); saqlash va kapital ta'mirlashga ustuvor investisiya yo'nalishlarini belgilash, infratuzilmaviy xavflarni kamaytirish uchun asos bo'ladi

2 Manba: muallif ishlanmasi

Objectif 3. Modal qayta taqsimlash va muqobil transport turlarini rivojlantirish		
3.1. Kam uglerodli transport turlarining tashishdagi ulushi	Temir yo'l, ichki suv va dengiz transporti orqali tashilgan yuk va yo'lovchilar ulushi (%)	Tizimli natija (structural outcome); avtomobil transportiga qaramlikni kamaytirish va barqaror transport siyosatini baholash uchun xizmat qiladi
3.2. Avtomobil transporti hissasining kamayishi	Avtomobil transporti orqali tashilgan yuk hajmi (tonna-km)	Oraliq natija (intermediate outcome); transport oqimlarini qayta taqsimlash va trafik yukini kamaytirish siyosati samaradorligini ko'rsatadi
Objectif 4. Milliy yo'lovchi transport xizmatlari samaradorligini oshirish		
4.1. Ekspluatasiyaga ajratiladigan davlat hissasi (poezd-kmga nisbatan)	Davlat subsidiyasining bir poezd-kilometrga to'g'ri keladigan miqdori (evro/poezd-km)	Iqtisodiy samaradorlik natijasi (efficiency); subsidiyalarni optimallashtirish va budjet xarajatlarini nazorat qilish uchun qo'llaniladi
4.2. To'ldirilish darajasi	Tashilgan yo'lovchilar sonining mavjud o'rinlar soniga nisbati (%)	Xizmatga talab natijasi (service demand outcome); harakat jadvalini va xizmat hajmini talabga moslashtirishga imkon beradi
4.3. O'z vaqtidalik (≤5 daqiqa kechikish)	5 daqiqadan oshmagan kechikish bilan amalga oshirilgan reyslar ulushi (%)	Xizmat sifati natijasi (service quality outcome); yo'lovchilar ishonchini oshirish va xizmat ishonchliligini ta'minlash uchun muhim
4.4. Bekor qilingan reyslar ulushi	Ekspluatasiya sabablariga ko'ra amalga oshirilmagan reyslar ulushi (foizda)	Operasion barqarorlik natijasi; kadrlar, texnika va infratuzilma bilan bog'liq tizimli muammolarni aniqlashga xizmat qiladi
4.5. Katta kechikishlar (>30 daqiqa)	30 daqiqadan ortiq kechikish bilan amalga oshirilgan reyslar ulushi (foizda)	Transport tizimi ishonchliligini baholash imkonini beradi
Objectif 5. YUk avtomobil transportida ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash		
5.1. YUk avtomobil transporti haydovchilarini qo'llab-quvvatlash	Ijtimoiy kompensasiya va qo'llab-quvvatlash choralari qamrovi	Ijtimoiy natija (social outcome); ekologik o'tish jarayonida bandlikni saqlash va ijtimoiy muvozanatni ta'minlashga qaratilgan

Fransiya "yashil budjetlashtirish" (Budget vert) konsepsiyasini dunyoda ilk joriy etgan davlatlardan biri bo'lib, bunda budjet xarajatlariga ekologik ta'sir nuqtayi nazaridan baho berish nazarda tutiladi. Bunda har bir xarajat yoki daromad moddasi iqlimga ijobiy (favorabl) yoki aralash/salbiy ta'sir (mixtes) ko'rsatishi bo'yicha guruhlanadi. Moliya vazirligi tomonidan har yili maxsus hisobot tayyorlanib, qaysi xarajatlar ekologik maqsadlarga xizmat qilayotgani tasniflanadi. Fransiyaning 2026-yilgi budjet loyihasida eng yirik "yashil" xarajatlar yo'nalishi sifatida transport sektori ajralib turadi. Xususan, 2026-yilgi budjet loyihasida transport sektoriga 11,8 milliard yevro, asosan, temir yo'l transportini qo'llab-quvvatlash (5 mlrd yevro), daryo transportini qo'llab-quvvatlash (0,6 mlrd yevro) va jamoat transportini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash (1,9 milliard yevro) hisobiga qulay va aralash xarajatlar to'g'ri keladi (PLF 2026 - 6e édition du budget vert[8]).

Xarajatlarning "ijobiy" va "salbiy" deb rasmiy tasniflanishi hukumatga mablag'larni qayta taqsimlash uchun asos bo'ladi. Masalan, 2026-yilgi budjetda avtomobil yo'llari sohasiga ajratmalar 15,3 foizga qisqartirilishi hisobidan temir yo'llarni moliyalashtirish 12,3 foizga oshirildi [8]. Bu esa o'z navbatida pudratchilarga kuchli bosim vositasini yaratib, xususiy sektorni davlat tenderlarida ishtirok etish imkoniyatini saqlab qolish uchun uglerod izini kamaytirishga majburladi. Shuningdek, parlamentga Fransiyaning iqlim betarafligiga zid bo'lgan loyihalarni samarali to'xtatib qo'yish imkonini berdi.

Qozog'iston Respublikasi Transport vazirligining budjet dasturlari tizimi birinchi navbatda hududlarning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlash va aholi harakatchanligini oshirishga yo'naltirilgan. Katta hududga ega va aholi zichligi past bo'lgan davlat uchun dasturiy budjetlashtirish transport xizmatlarining jismoniy va iqtisodiy jihatdan qulayligini ta'minlashga doir davlat xarajatlarini amalga oshirish mexanizmi bo'lib xizmat qiladi.

"Qozog'iston-2050" strategiyasida belgilangan olis hududlarni hayotiy muhim infratuzilma bilan qamrab olish vazifasi Transport vazirligining budjet siyosati uchun konseptual asos bo'lib xizmat qiladi. Strategik hujjatlarga muvofiq, davlat boshqaruvining asosiy maqsadi mamlakatni global logistika zanjirlariga integratsiyalash va mintaqalarning ichki aloqasini ta'minlashga qodir samarali, xavfsiz va ekologik toza transport infratuzilmasini yaratishga qaratilgan. Shunga ko'ra, budjet dasturlari vazirlikning 2023–2027-yillarga mo'ljallangan rivojlanish rejasida belgilangan transport infratuzilmasini rivojlantirish hamda transport yo'laklari infratuzilmasini rivojlantirish kabi strategik maqsadlar asosida ishlab chiqilgan [10].

Xususan, vazirlikning 1.1-“Transport infratuzilmasini rivojlantirish” maqsadi doirasidagi budjet dasturlari tizimi ikkita muhim yoʻnalishni qamrab oladi:

1. Mavjud aktivlarni saqlash (003 va 091 dasturlar) yoʻnalishi. Qozogʻiston tajribasida yangi yoʻllar qurishdan koʻra, mavjud tarmoqni normativ holatda saqlash (091-dastur) ustuvor hisoblanadi. Bu bevosita strategiyadagi “hayotiy muhim infratuzilma bilan qamrab olish” tamoyiliga mos keladi — sifatli yoʻl olis hududdagi aholi uchun taʼlim va tibbiyotga chiqish imkoniyatini anglatadi.

2. Zamonaviy urbanizatsiya va mobillik (213 va 034 dasturlar). Astana va Olmaota shaharlarida relsli transportni (Metro, LRT) rivojlantirish strategiyadagi “infratuzilmaviy markazlar” gʻoyasining shahar ichidagi ifodasidir. Bu dasturlar megapolislarni iqtisodiy oʻsish lokomotiviga aylantirish va aholi hayot sifatini oshirishga qaratilgan.

Shuningdek, strategiyada belgilangan “olis hududlarni qamrab olish” vazifasi subsidiyalash dasturlarida namoyon boʻladi. Bu yerda davlat bozor iqtisodiyoti tamoyillaridan chekinib, ijtimoiy majburiyatlarni birinchi oʻringa qoʻyadi. Jumladan, 013 - “Aviatashuvlarni subsidiyalash” dasturi strategiyadagi “kam zichlikdagi hududlar” uchun muhim boʻlib, kichik aviatsiya yoʻnalishlarini davlat tomonidan qoʻllab-quvvatlash olis aholi punktlarini mamlakatning siyosiy va iqtisodiy hayotidan uzilib qolmasligini kafolatlaydi.

015 - Temir yoʻl tashuvlarini subsidiyalash dasturi. Temir yoʻl Qozogʻistonda asosiy ijtimoiy transport turidir. Budjet mablagʻlari chipta narxlarini aholi uchun hamyonbop darajada ushlab turishga (rentabellik past boʻlsa ham) yoʻnaltiriladi. Bu tizim hududlararo mobillikni taʼminlovchi “moliyaviy koʻprik” vazifasini bajaradi [11].

Qozogʻiston tajribasida dasturlarning ijrosi yakuniy (outcome) va bevosita (output) natijalar orqali baholanadi.

Quyidagi 2-jadvalda budjet dasturlarining maqsadlari va samaradorlik koʻrsatkichlari tizimi keltirilgan (2-jadval).

2-jadval. Transport vazirligining budjet dasturlari ierarxiyasi[3]

Budjet dasturi (quyi dastur)	Dastur maqsadi	Indikator turi	Amaldagi koʻrsatkich
003–“Respublika darajasida avtomobil yoʻllarini rivojlantirish” dasturi maqsadi: transkaspiy xalqaro transport yoʻlagi orqali yuk tashish hajmini oshirishga xizmat qiladigan transport yoʻlaklari infratuzilmasini rivojlantirish		YAkuniy natija (Outcome)	I va II texnik toifalarga oʻtkazilgan respublika ahamiyatiga molik avtomobil yoʻllarining ulushi (2025 – 29,5 foiz, 2026 – 42 foiz, 2027 – 43 foiz)
Tashqi qarzlar hisobiga (004), Respublika budjetidan tashqi qarzlarni birgalikda moliyalashtirish hisobiga (016); QR Milliy fondidan maqsadli transfert hisobiga (032)		Bevosita natija (Output)	Rekonstruksiya qilingan respublika ahamiyatiga molik yoʻllar uzunligi; obʼektni foydalanishga qabul qilish dalolatnomasi soni; birgalikda moliyalashtiriladigan yoʻl loyihalari soni; loyiha-smeta hujjatlari soni, foydalanishga qabul qilingan obʼektlar, birgalikda moliyalashtirilgan loyihalar soni
013-“Muntazam aviatashuvlarni subsidiyalash” dasturi maqsadi: Aviaxizmatlar sifatini oshirish orqali aholi mobilligi va transport sohasida mehnat unumdorligi oʻsishini taʼminlash		YAkuniy natija (Outcome)	Tashilgan yoʻlovchilar soni (520 ming – 1600 ming)
Respublika budjeti mablagʻlari hisobidan (030)		Bevosita natija (Output)	Subsidiya bilan taʼminlangan qatnovlar soni, tashilgan yoʻlovchilar soni
093 – “Fuqaro aviasiyasi va havo transportini rivojlantirish” dasturi maqsadi: yoʻlovchilar va yuk tashish hajmini koʻpaytirish, aeroportlar infratuzilmasini rivojlantirish		YAkuniy natija (Outcome)	YAkuniy natija: aeroportlarida xizmat koʻrsatilgan yoʻlovchilar soni (2025 – 30,5 mln, 2026 – 31,5 mln, 2027 – 32,5 mln)
Respublika budjeti mablagʻlari hisobidan havo transporti infratuzilmasini rivojlantirish uchun viloyat budjetlariga maqsadli transfertlar (104)		Bevosita natija (Output)	Amalga oshirilgan loyihalar soni
213–“SHahar relsli transportini rivojlantirishni taʼminlash” dasturi maqsadi: Olmaota shahri transport infratuzilmasini takomillashtirish va yuklamani kamaytirish		YAkuniy natija (Outcome)	Metropoliten qurilishi uchun transfertlar hajmi (2025–2027 – 100 foiz)

3 Manba: muallif ishlanmasi

Budjet dasturi (quyi dastur)	Dastur maqsadi	Indikator turi	Amaldagi ko‘rsatkich
QR Milliy jamg‘armasidan ajratilgan maqsadli transfert hisobiga metropoliten qurilishi (103)		Bevosita natija (Output)	Metropoliten qurilishi bo‘yicha amalga oshirilgan loyihalar soni

Tahlil qilingan indikatorlar tizimi dasturiy budjetlashtirishning natijadorlik tamoyillarini to‘liq ifoda etmaydi, chunki ko‘rsatkichlar asosan ijro etilgan ishlar va xizmatlar hajmiga (quantity) yo‘naltirilgan. Xususan, 213-dastur bo‘yicha indikator sifatida “transfertlar hajmi (100 foiz)” belgilangani uning mohiyatan resurs (input) yoki jarayon indikatori ekanligini ko‘rsatadi. Shuningdek, transport xizmatlari samaradorligi, logistika xarajatlarining qisqarishi va o‘rtacha harakat vaqtlari kabi yakuniy natija (outcome) va strategik ta’sir (impact) ko‘rsatkichlari amaldagi tizimda to‘liq inobatga olinmagan. Bu esa budjet qarorlarini qayta ko‘rib chiqish, ustuvor yo‘nalishlarni o‘zgartirish yoki resurslarni qayta taqsimlashda indikatorlardan samarali boshqaruv vositasi sifatida foydalanish imkoniyatini cheklaydi.

Fransiya va Qozog‘iston misollarida dasturiy budjetlashtirishning ikki xil — transformatsion (ekologik) va infratuzilmaviy-ijtimoiy modellarini kuzatish mumkin. Ushbu modellarni institutsional jihatdan qiyoslash transport sohasida budjet mablag‘larini boshqarishning eng samarali elementlarini aniqlash imkonini beradi (3-jadval).

3-jadval. Transport sohasida dasturiy budjetlashtirish modellarining qiyosiy tahlili[4]

Qiyoslash mezonlari	Fransiya (Transformasion model)	Qozog‘iston (Infratuzilmaviy-ijtimoiy model)
Normativ-huquqiy baza	LOLF (Organik qonun): Budjetni boshqaruvdan natijadorlikka o‘tkazgan qat’iy tizim	Budjet kodeksi: Strategik rejalashtirish va moliyalashtirish o‘rtasidagi bog‘liqlikka asoslangan tizim.
Dasturiy ierarxiya	Missiya asosida: Missiya → Dastur → Maqsadlar (Objectifs) → Indikatorlar → Samaradorlik hisoboti (PAP/RAP)	Reja asosida: Strategiya → Rivojlanish rejasi → Budjet dasturi → Quyi dastur → YAkuniy va bevosita natija ko‘rsatkichlari
Strategik ustuvorlik	Iqlim betarafligi, ekologik transformasiya, transport turlari o‘rtasidagi muvozanat (modal shift)	Hududiy bog‘liqlik, ijtimoiy mobillik, infratuzilmaviy rivojlanish
Indikatorning mazmun-mohiyati	Outcome hamda Impact: Ekologik samaradorlik (CO_2 emissiyasi), harakat muntazamligi va ijtimoiy qoniqish	Output hamda Process: Texnik ko‘rsatkichlar (km), loyihalar soni va mablag‘larni o‘zlashtirish foizi
Institusional mas’uliyat	Natijaviy javobgarlik: Dastur rahbarlari natijalarga ko‘ra shaxsan mas’ul va resurslarni boshqarishda mustaqil qaror qabul qilish huquqi	Formal javobgarlik: Nazorat asosan moliyaviy intizom va mablag‘ning maqsadli ishlatilishiga qaratilgan
Budjetdan tashqari vositalar ahamiyati	Ekologik soliqlar: AFITF agentligi orqali «ifloslantiruvchi to‘laydi» tamoyili asosida moliyalashtirish	Davlat jamg‘armalari: Milliy jamg‘armadan yirik loyihalar uchun ajratiladigan maqsadli transfertlar
Natija va moliyalashtirish bog‘liqligi	Natijadorlik ko‘rsatkichlaridan kelib chiqib, budjet resurslarini joriy davrda qayta taqsimlash imkoniyati mavjud	Xarajatlarning natijadorlik ko‘rsatkichlariga bog‘liqligi past bo‘lib, mablag‘larni qayta taqsimlash mexanizmi cheklangan

Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, transport sohasida dasturiy budjetlashtirishning samaradorligi indikatorlar tizimining miqdoriy ko‘rsatkichlardan (output) strategik natijadorlik (outcome) va ijtimoiy-iqtisodiy ta’sir (impact) ko‘rsatkichlariga transformatsiya bo‘lishi bilan bevosita bog‘liq. Fransiya tajribasida budjet dasturlarini mamlakatning strategik (shu jumladan, ekologik) maqsadlariga integratsiya qilish va ularni sifat indikatorlari orqali baholash mablag‘lardan foydalanishda yuqori natijadorlikni ta’minlaydi. Qozog‘iston amaliyoti ham transport infratuzilmasini strategik rivojlantirish va ijtimoiy mobillikni ta’minlashda budjet instrumentlarining ahamiyatini tasdiqlaydi. Biroq, Qozog‘iston modelida strategik maqsadlarga erishish indikatorlarining hamon resurs o‘zlashtirish hajmi va texnik ko‘rsatkichlarga (output) bog‘lanib qolayotgani budjet qarorlarining natijaviyligini baholashni cheklaydi.

O‘tkazilgan tahlillar O‘zbekiston transport tizimida davlat xarajatlarini boshqarish samaradorligini oshirish uchun, birinchidan, budjet dasturlarini shakllantirishda transport xizmatlarining sifati, xavfsizligi va iqtisodiy tejamkorligini ifodalovchi sifat indikatorlari ulushini oshirish hamda budjet xarajatlarining ekologik barqarorlikka

4 Manba: muallif ishlanmasi

ta'sirini baholovchi tizimli monitoring mexanizmlarini joriy etish kabi yo'nalishlarni ko'rib chiqish maqsadga muvofiqligini ko'rsatmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida ham budjetni shakllantirish tizimiga dasturiy-maqsadli yondashuv bosqichma-bosqich joriy qilinmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 26-dekabrdagi "O'zbekiston Respublikasining "2026-yil uchun O'zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to'g'risida"gi Qonuni ijrosini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-388-son[5] qaroriga muvofiq yirik budjet mablag'larini taqsimlovchilarga, shu jumladan, Transport vazirligiga 2026-yil 1-avgustgacha 2027–2029-yillarga mo'ljallangan budjet dasturlarini ishlab chiqib, ularni 2027-yilgi Davlat budjeti loyihasiga kiritish topshirilgan (20-band). Bundan tashqari, dasturiy budjetlashtirish amaliyoti joriy etilgan (etilayotgan) vazirlik va idoralar 2027-yildan boshlab budjet dasturlarini shakllantirishda gender tengligi va «yashil» maqsadlar bo'yicha indikatorlarning inobatga olinishini ta'minlash ko'zda tutilgan (22-band).

PQ-388-sonli qaror bilan tasdiqlangan 2026-yilgi budjet parametrlarining 6-ilovasida Transport vazirligining 2026–2028-yillarga mo'ljallangan budjet dasturlarining maqsadli ko'rsatkichlari keltirilgan [12]. Mazkur indikatorlar tizimi budjet dasturlarida xizmatlar ko'rsatish va bajarilgan ishlar hajmi bo'yicha miqdoriy ko'rsatkichlar ustuvorligini ko'rsatmoqda. Dasturlarning sohaviy yoki strategik maqsad miqyosida samarasini baholash uchun indikatorlar tizimini takomillashtirish zarurligini taqozo etmoqda. Shu munosabat bilan, transport sohasida budjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish uchun quyidagi takliflarni amaliyotga tatbiq etish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

1. Budjet dasturlarida (masalan, 6.1 va 6.2-son) asosiy indikator sifatida kompensatsiya olgan yo'lovchilarning ulushi va soni aks ettirilgan bo'lib, bu transport xizmatlarining ijtimoiy foydasi, sifati yoki iqtisodiy samaradorligini to'liq ochib bermaydi. Shu bois bevosita natijalar (output) bilan bir qatorda yakuniy natijalarni (outcome) ifodalovchi ko'rsatkichlar, masalan, aholining transport xizmatlariga yetishimlilik darajasi, reyslar muntazamligi, safar vaqti qisqarishi, chipta narxining pasayishi, xavfsizlik ko'rsatkichlari kabi indikatorlar tizimli ravishda joriy qilinishi lozim.

2. Infratuzilmaga doir 6.3–6.5-son dasturlarda ham qurilgan yoki ta'mirlangan obyektlar hajmi bevosita natija ko'rsatkichi sifatida, yakuniy natija esa ularning ijtimoiy va ekologik ta'sirini aks ettirishi lozim. Masalan, xavfsiz infratuzilma hisobiga baxtsiz hodisalar sonining kamayishi (ulush) indikatori, shuningdek, yo'l-transport hodisalarida jiddiy shikastlanganlar soni (transport vositasiga nisbatan) indikatorini kiritish.

3. Transport sohasidagi loyihalar va dasturlar baholanganda ularning nafaqat transport xizmatlari samaradorligi, balki barqarorlik va ekologik ustuvorligi ham hisobga olinishi lozim (Fransiya tajribasi). Jumladan:

o yo'l va transport infratuzilmasini rivojlantirish jarayonida chiqarilgan CO_2 va boshqa issiqxona gazlari miqdori (tonna CO_2-ekv.);

o kam uglerodli transport turlari ulushi (foiz);

o transportdan chiqindi va havo ifloslanishini kamaytirish darajasi;

o tabiiy muhit va aholi salomatligiga ta'sir ko'rsatuvchi indikatorlar (shovqin, havo sifati, chiqindilar konsentratsiyasi) kabi yakuniy natijalarni ifodalovchi ekologik ko'rsatkichlar tizimli ravishda kiritilishi maqsadga muvofiq.

4. Dasturlarni baholash va natijalarga asoslangan holda qayta ko'rib chiqish mexanizmlarini normativ tartibda mustahkamlash. Mavjud indikatorlar asosan hisobot va monitoring funksiyasini bajarayotgan bo'lib, ular asosida moliyalashtirish hajmlarini qayta ko'rib chiqish mexanizmi aniq belgilanmagan. Shuning uchun past natijalar qayd etilgan holatlarda dastur parametrlarini qayta ko'rib chiqish, moliyalashtirish hajmlarini optimallashtirish yoki samaradorlik ko'rsatkichlarini qayta shakllantirish bo'yicha majburiy tahlil va xulosa tartibini joriy qilish maqsadga muvofiq.

5. Dastur natijalari to'g'risidagi hisobotlarni jamoatchilik va parlament bilan ochiq muhokama qilish (Fransiyadagi PAP/RAP tajribasi). Bu jarayon budjet loyihalarini tahlil qilish va taklif berishda fuqarolik institutlarini jalb qilish imkonini beradi, shu bilan birga budjet jarayonini shaffof va "feedback" tizimga asoslangan holga keltiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. World Bank. (2024). Transport for Development: World Bank Group Transport Strategy 2024-2030. Washington. https://www.worldbank.org/en/topic/transport/overview
2. OECD. (2024). Green Budgeting in OECD Countries: 2024 Edition. Paris: OECD Publishing. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/04/green-budgeting-in-oecd-countries-2024_3c771827/9aea61f0-en.pdf

5 https://lex.uz/uz/docs/-7959569

3. International Transport Forum (ITF). (2024). Performance-Based Contracts in Public Transport: International Best Practices. Paris: ITF/OECD. https://www.itf-oecd.org/future-public-transport-funding
4. Cook, K. E. (1969). Application of Program Budgeting to Transportation. Highway Research Board. https://onlinepubs.trb.org/Onlinepubs/hrr/1969/288/288-001.pdf
5. Бондарев, А. (2020). Направления повышения эффективности расходов бюджета на поддержку транспорта. https://cyberleninka.ru/article/n/napravleniya-povysheniya-effektivnosti-rashodov-byudzheta-na-podderzhku-transporta
6. Loi organique n° 2001-692 du 1er août 2001 relative aux lois de finances (LOLF). https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000394028
7. Projet annuel de performances (PAP) – Mission “Écologie, développement et mobilité durables” (Programme 203). Ministère de l’Économie et des Finances. https://www.budget.gouv.fr/documentation/documents-budgetaires/exercice-2026/projet-loi-finances-les/plf-2026-projets-annuels/budget-general/ecologie-developpement-mobilite
8. République française. PLF 2026 - 6e édition du budget vert. https://www.budget.gouv.fr/reperes/budget_vert/articles/plf-2026-6e-edition-budget-vert
9. Бюджетный кодекс Республики Казахстан. https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2500000171
10. План развития Министерства транспорта Республики Казахстан на 2023 - 2027 годы. https://www.gov.kz/memleket/entities/transport/documents/details/563894?lang=ru
11. Республиканский бюджет (2026), бюджетные программы Министерства транспорта. https://budget.egov.kz/budgetprogram/budgetprogram?govAgencyId=6
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 26-dekabrdagi “O‘zbekiston Respublikasining “2026-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida”gi Qonuni ijrosini ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-388-son qarori // https://www.lex.uz/ru/docs/7959569

muhandislik & iqtisodiyot
ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov
Musahhih: Zokir Alibekov
Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №S–5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod tumani 15-mavze 19-uy